

Editorial: Oborové didaktiky – bilance a perspektivy

Oborové didaktiky procházejí, doufejme, procesem rekonstituování, jak ve svém článku zmiňuje prof. Beneš. Jsme rádi, že v době, kdy tento proces nabírá dech, můžeme čtenářům nabídnout určitou bilanci, hodnotící stávající vývoj těchto disciplín a naznačující jejich perspektivy. Vznik tohoto čísla v tuto dobu není náhodný. Spíše by se chtělo říci, že byl nutností, která na sebe nechávala nějakou dobu čekat. Tato „nutnost“ je dána obecnějšími trendy, které překračují hranice zemí i oborů, i našimi národními podmínkami.

Zmíněné obecnější trendy souvisejí s velmi dynamickou proměnou vzdělávání, která nemá v ještě relativně nedávné minulosti obdoby. Během posledních několika desetiletí se z různých pozic prakticky ve všech vyspělých zemích objevila tvrdá kritika vzdělávací praxe. Vzdělávací metody jsou kritizovány jako neodpovídající změnám v lidské kognici v době informační exploze, jako špatně reprezentující současné vědecké poznání, špatně reagující na rostoucí diverzitu školní populace atd. (Jörg et al., 2007)¹.

Futurologové zdůrazňují, že budoucnost vzdělávání je obtížné predikovat, nicméně obecné rysy změny charakterizovat lze – opuštění lineárního uvažování a soustředění se na předem určené požadované výstupy (cílové stavy) a posun ke komplexnosti a soustředění se na možnosti obsažené v probíhajícím procesu vzdělávání. Vzdělávání bude procházet komplexní evolucí od hierarchie k heterarchii, od homogenního (frontálního) systému vzdělávání „pro masy“, k heterogennímu systému vzdělávání menších, dynamicky vznikajících a zanikajících komunit. Bude se soustřeďovat na chápání nejednoznačnosti reality s vědomím, že reálné obsahuje (neviditelné) potenciální (Morin, 2001; Miller, 2007)².

Nárůst komplexnosti vzdělávání a zároveň pocíťovaná klesající úroveň připravenosti absolventů škol pro tradiční formy vzdělávání na školách vyšších stupňů je už nyní natolik zřejmá, že mýtus „kdo ovládá svoji disciplínu, ovládá i její vyučování“, je neudržitelný už i pro příslušníky technických a přírodovědných oborů, kde (a nejen u nás) přetrvával nejdéle. Začíná být nezpochybnitelně zřejmé, že jádrem učitelovy profesionality jsou právě oborové didaktické kompetence, v nichž je naprosto nezastupitelný jinými profesionály.

Zatímco západoevropské země a částečně i Spojené státy začínaly posouvat oborové didaktické myšlení do podoby vědních oborů, u nás probíhala sametová revoluce.

¹ Jörg, T., Davis, B., & Nickmans, G. (2007). Towards a new, complexity science of learning and education. *Educational Research Review*, 2, 145–156.

² Morin, E. (2001). *Seven complex lessons in education for the future*. Paris: UNESCO Publishing. Miller, R. (2007). Futures literacy: A hybrid strategic scenario method. *Futures: the journal of policy, planning and future studies*, 39, 341–362.

Tehdejší s okolními trendy srovnatelná orientace oborových didaktik ovšem nedokázala (až na výjimky) doložit svoje směřování intenzivním výzkumem, a proto oborové didaktiky nezískaly respekt svých kmenových oborů. Když bylo v 90. letech chápání oborových didaktik jako vědních disciplín v univerzitním světě zpochybněno, bylo to spojeno s kritickým postojem Akreditační komise (AK). V tomto smyslu jsou kroky Akreditační komise v posledních letech naopak povzbuzením pro oborové didaktiky, aby akcelerovaly svůj vývoj.

Akreditační komise začala reflektovat, že kvalitu studijního učitelského programu/oboru nelze odvozovat pouze od kvality výuky v „mateřských“ vzdělávacích oborech, a stejně tak ani jen od kvality pedagogických a psychologických disciplín, byť obojí tvoří jeho integrální součást. Postupně, byť nesnadno, se prosazovaly doktorské programy v oborových didaktikách. Akreditační komise začala nahlížet na oborové didaktiky jako na hlavní profesní disciplíny učitelských studijních programů.

Akreditační komise ve své snaze usilovat o udržení a zvyšování kvality učitelských programů zahájila hodnocení doktorských studijních oborů v oblasti didaktik přírodovědných oborů a matematiky a pokusila se detailně zmapovat problémy, které se v těchto oborech objevují. Následně ocenila přínos tohoto hodnocení a vytvořila stálou pracovní skupinu pro oborové didaktiky, jejímž cílem bude vymezit kritéria posuzování kvality oborových didaktik – a to jak v rovině vědní disciplíny v doktorských studijních oborech, tak v rovině profesní disciplíny v oborech pregraduální učitelské přípravy.

Tato skupina proto začala iniciovat snahu o intenzivnější mezioborovou spolupráci v oborových didaktikách a obracela se na představitele odborných komunit se zájmem o aktivizaci odborného dění. Součástí těchto snah byla i spolupráce s výborem České asociace pedagogického výzkumu (ČAPV) a organizátory 18. konference ČAPV v Liberci vedoucí k organizaci symposia s názvem Oborové didaktiky: bilance a perspektivy. Cílem pořadatelů bylo vytvořit sdílený diskusní prostor, v němž by didaktiky oborů mohly konfrontovat svá pojetí, propracovávat své konstrukty a rozvíjet úvahy nad jim svěřenou oblastí edukační praxe. Ukázalo se jako žádoucí vytvářet sdílený diskusní prostor na bázi transdisciplinární didaktiky, která přesahuje didaktiky jednotlivých oborů v zájmu hledání toho, co je jim společné.

Organizátoři požádali o referáty vůdčích představitelů didaktik těch oborů, jež reprezentují základní oblasti lidského vědění a klíčové způsoby setkávání se světem: český jazyk a literatura, cizí jazyky, matematika, přírodovědné předměty (exemplárně fyzika), společenskovědní předměty (exemplárně dějepis) a esteticko-výchovné předměty. Vzhledem k tomu, že referující za jednotlivé oborové didaktiky působí v roli předsedů oborových rad didakticky zaměřených doktorských studijních programů či zastávají ve svých oborech obdobně významné pozice, předpokládalo se, že v sympoziu vystoupí jako „mluvčí svých komunit“ a přednesou hlavní myšlenky příslušných „programových

prohlášení“. S odstupem lze konstatovat, že očekávání byla naplněna. Nadto byl projevem zájem zpřístupnit prezentované myšlenky širší komunitě pedagogů. Své stránky k tomuto účelu nabídl časopis *Pedagogická orientace*.

Cílem tohoto monotematického čísla časopisu *Pedagogická orientace* je analyzovat současný stav a perspektivy didaktik v rámci zvolených oborů s akcentem na domácí vývoj a mezinárodní kontext. Číslo přináší pět analyticky zaměřených koncepčních, přehledových referátů a dva diskusní příspěvky, v nichž jsou analyzovány základní vývojové tendence i aktuální problémy jednotlivých oborových didaktik. V průhledu jednotlivými texty se ukazuje, že v pojetí svých představitelů jsou oborové didaktiky značně pokročilé. Zdá se, že mnohé z nich mají ambici rozvíjet se nikoliv jen v úzké vazbě na oblast školní edukace, ale šíře jako antropologicky pojaté medvědy rozklenuté nad svými obory a sférou edukace, socializace, enkulturace a dalších souvisejících procesů. Předpokládá se, že v tomto pojetí by se oborové didaktiky mohly úspěšně etablovat v akademickém prostředí. Vedle úvah o konstituování oborových didaktik v širším pojetí se diskutovalo také o významu a rolích oborových didaktik ve vztahu ke školní výuce, k tvorbě kurikula a k profesní přípravě učitelů. Rozebírány byly dva hlavní impulsy rozvoje oborových didaktik – impulz profesionalizační a impulz kurikulární. Ukázalo se, že působení je obousměrné: profesionalizace a tvorba kurikula může dynamizovat rozvoj oborových didaktik a v obráceném gardu oborové didaktiky mohou dynamizovat (a fundovat) profesionalizaci a tvorbu kurikula. Koneckonců čtenář necht' posoudí.

Iva Stuchlíková, Tomáš Janík